

АДМИР Ђ. МЕТИЋ¹

Универзитет у Крагујевцу

Педагошки факултет у Јагодини

ПРЕГЛЕДНИ ЧЛАНАК

UDK: 37.016:373.046-021.64

BIBLID: 0353-7129, 31(2026)1, p.25-40

DOI 10.5937/norma31-63350

СТРУКТУРИСАНИ МОДЕЛИ ИНТЕГРИСАНОГ КУРИКУЛУМА У НИЖИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Резиме: Интегрисани курикулум је савремен приступ у нижим разредима основне школе који превазилази традиционалну дисциплинарну фрагментацију и промовише холистички развој ученика млађег школског узраста. У раду се анализирају теоријске основе, структура и примена интегрисаног курикулума, са фокусом на тематске, проблемске и пројектне моделе интеграције. Наглашене су кључне вредности приступа – развијање личног и социјалног идентитета, стваралаштва, одговорности, сарадње, аутономије и искуственог учења – засноване на конструктивистичким принципима и Колбовом циклусу искуственог учења. Посебно се истиче важност интердисциплинарног планирања, повезивања области, тематског организовања садржаја, пројектно-оријентисаних активности и улоге учитеља као фасцилатора. Рад разматра динамичност планирања (од исхода учења до евалуације), индикаторе успешности и ефекте на мотивацију, критичко мишљење и социјалне компетенције ученика. Такође, указано је на ограничења и изазове: ригидност распореда, приоритет традиционалних предмета, недостатак ресурса, недовољна припремљеност наставника, институционални отпор и неједнакости у примени. Закључно, интегрисани курикулум показује значајан потенцијал за унапређење квалитета образовања у нижим разредима, али његова ефикасна реализација захтева системску подршку, континуиран професионални развој учитеља, флексибилне политике и сарадњу са породицом и заједницом, чиме се одговара захтевима савременог европског и националног образовног контекста.

Кључне речи: интегрисани курикулум, тематско планирање, искуствено учење, интердисциплинарна интеграција, холистички развој

Увод

Савремени васпитно-образовни системи настоје да превазиђу традиционалну дисциплинарну фрагментацију наставе и развијају моделе који подржа-

¹ admir.metic@gmail.com

вају холистички развој ученика, посебно у најранијим фазама школовања. У том контексту интегрисани курикулум постаје један од кључних концепата који тежи да учење учини смисленијим, функционалнијим и ближим развојним потребама ученика млађег узраста.

Идеја интегрисаног приступа јављала се током историјског развоја педагошке мисли у различитим варијантама. Модерне интерпретације заснивају се на конструктивистичким, интердисциплинарним и дечјецентричним принципима који повезују области учења у јединствену и динамичну целину. Интегрисани курикулум омогућава повезивање сродних садржаја и подстиче ученике да стечена знања примењују у реалним и развојно смисленим ситуацијама. Уместо усвајања изолованих чињеница, ученици се упућују на активну примену знања, критичко промишљање, сарадњу и истраживачко учење, што представља основу за развој компетенција неопходних за живот и рад у савременом друштву. Посебан значај интегрисаног курикулума у нижим разредима огледа се у томе што такав приступ подржава развој личног и социјалног идентитета, подстиче стваралаштво и негује позитивне вредности кроз искуствено и пројектно учење. Успешност примене интегрисаног курикулума зависи од прецизног планирања циљева, исхода, метода и стратегија наставе, као и од континуираног праћења и евалуације. Према томе, пажљиво структурисан интегрисани курикулум у нижим разредима основне школе не представља само дидактичку иновацију, већ и широку педагошку перспективу која образовно-васпитни рад усмерава ка добробити детета, његовој аутономији и целовитом развоју.

Теоријски оквир и мултидимензионални приступи интегрисаном курикулуму

Идеја интегрисаног курикулума појавила се као последица потребе да се образовно-васпитни процес осмишљава и процењује у складу са савременим иновацијама у настави. Појам интегрисаног курикулума почео је недавно да заузима значајно место у наставној теорији. Сматра се моделом који омогућава испуњавање различитих образовних циљева и који налази примену у многим предшколским и школским установама. Уместо да се курикулум посматра само као скуп садржаја, интегрисани приступ наглашава његову практичну примену и прилагођавање динамици савременог друштва (Маврић, 2023).

Иако су се бројне дефиниције курикулума временом мењале са намером да унесу новине, суштина свих остала је везана за организацију и припрему образовног рада у институцијама које воде школе. Да би се одредило шта интегрисани курикулум подразумева, може се кренути од анализе његових елемената. У самом темељу је област у оквиру које се одређује логички след усвајања садржаја, структура циљева распоређених у појединим образовним нивоима и груписаних према одговарајућим тематским целинама. Један од завршних сегмената интегрисаног курикулума односи се на искуства која ученик постепено гра-

ди током школовања, као и на различите наставне целине које мора да савлада кроз више међусобно повезаних курсева. Пре ових елемената, посебно место заузима наставни материјал (учбеници и пратећа литература) као подлога на којој се граде планирани исходи. Стандарди постигнућа – који представљају прецизно дефинисану листу знања, вештина и компетенција неопходних по завршетку образовног процеса – чине још један од кључних делова овог модела. Тек након тога следи систематизован приказ наставних садржаја који материјал организује по тематским целинама. Међутим, на почетку се обично поставља структура самог курса, силабус који одређује унутрашњу логику и ток учења (Posner, 2004). У школској пракси интегрисани курикулум добија улогу тек када се пажљиво осмисли које ће области развоја и учења бити понуђене деци млађег школског узраста и у ком распореду ће им се представљати. Ови садржаји постављају се тако да ученици кроз различите облике истраживачког, стваралачког и практичног рада, сами откривају и граде знања која касније постају основа за њихову даљу образовну сигурност. Историјски развој интегрисаног курикулума обухвата период од средњег века до данас, при чему се модерни облици појављују у првим годинама 21. века и од тада се непрестано прилагођавају новим образовним захтевима. „Јасноћа у дефинисању циљева и исхода учења постаје кључна, јер традиционални курикулуми често остављају простор за неодређеност. Задачи које ученици обављају морају бити директно повезани са постављеним циљевима, како би процес учења био смислен и ефективан. Континуирано осавремењивање таксономије образовно-васпитних циљева омогућава да интегрисани курикулум одржи своју релевантност и унапреди образовну праксу“ (Јелић и Зорић, 2017, стр. 62). Пракса интегрисаног курикулума постаје смислена тек када се сви кораци његове примене систематски бележе, прате и анализирају. Само кроз такво документовање могу се доносити одлуке о даљем обликовању образовно-васпитног рада у школама, што постепено води ка стварању универзалног приступа унутар концепта курикулума. Развој овог модела у великој мери зависи од више спољних и унутрашњих фактора и укључује резултате бројних истраживања која осветљавају различите начине дефинисања интегрисаног приступа. Употреба ових сазнања показује да интегрисани курикулум нуди нову димензију у планирању и праћењу развоја, као и у процени учења деце млађе доби. Може се рећи да интегрисани курикулум обухвата различите компоненте наставног процеса – од дефинисања циљева и садржаја, преко примене различитих метода и поступака, до праћења напретка и процене постигнућа – и све то осмишљено је тако да деца у школи постепено усвајају знања и вештине кроз практично искуство (Сучевић и Срдић, 2012). Уместо да се усредсреди на традиционалне образовне моделе, овај приступ поставља питање о самом почетку планирања елемената који служе као основа за развој наставног процеса. Свако појединачно полазиште има улогу у стварању континуиране и повезане наставне целине, а циљеви и садржаји обликују се кроз међусобно деловање различитих области. Концепт интегрисаног курикулума обједињује разне облике наставе у један функционалан систем:

комбинује тематске јединице, интердисциплинарне методе, холистичко планирање и координацију свих учесника у образовању (Рајчевић, 2020). Тако се учење из различитих научних дисциплина истовремено синхронизује, а активности деце постају средство за постизање очекиваних исхода и промовисање њихове добробити, како у школи, тако и у ширем друштвеном окружењу.

Од претходних наставних програма и планова интегрисани курикулум разликује се по основним принципима и карактеристикама, али и по специфичним изазовима примене у школској пракси као што су потреба за смисленим повезивањем наставних садржаја, сложеније планирање интегрисаних активности у складу са развојним могућностима ученика и континуирано професионално усавршавање наставног кадра (Sodergren et al., 2023). Упитна је оправданост тематског планирања и реалност примене интегрисаног приступа код најмлађих ученика, а сем тога, разматра се и да ли образовање засновано на пројектима за малу децу заиста постиже ефикасне образовне резултате, те да ли дуготрајне интервенције у школи могу бити ризичне у смислу да уложени труд и време не дају очекиван ефекат.

Темељне вредности интегрисаног курикулума

У нижим разредима основне школе пројектно усмерено учење препознаје се по спектру педагошких вредности које се у пракси преплићу. У том систему као посебно значајни истичу се развијање личног осећаја припадности и самосвојности, подстицање маштовитог стварања, неговање моралног односа према другима, усвајање одговорног приступа заједничким задацима и поступно формирање слободе у мишљењу и одлучивању. Сви ови елементи, заједно са знањем које се стиче у динамичним процесима учења, чине јединствену мрежу вредности на којој почива интегрисана школска пракса. Кроз широк простор различитих научних области провлачи се и појам *знања*, а две дисциплине издвајају се као његови најупорнији тумачи: епистемологија, која га поставља у само средиште разматрања, и дидактика, у којој оно гради темељ свих процеса учења. „У педагошкој литератури овај појам најчешће се описује као уређена и проверљива мрежа увида, појмова и принципа које појединац не само да је усвојио и задржао, већ их уме да активира у практичним околностима, претварајући их у делотворно разумевање света“ (Рајчевић и Круљ, 2020, стр. 47).

У најранијим годинама школовања управо се обим и квалитет ученичких сазнања јавља као осовина око које се гради сва логика интегрисаног курикулума. У тој фази развоја знање није само један од елемената наставне праксе, већ је и полазишна тачка која одређује смисао целокупног васпитно-образовног деловања и обликује вредносни систем на ком се темеље рани школски програми. У оквиру интегрисаног курикулума у нижим разредима основне школе једна од кључних педагошких вредности односи се на постепено обликовање ученичког личног и социјалног саморазумевања. Иако деца у нижим разредима још увек не-

мају рационализован осећај о сопственом идентитету, динамика њихових односа са окружењем стално производи искуства која постају темељ за његову каснију артикулацију. Од првих контаката с најужом породичном заједницом, преко интеракција у предшколским групама, па све до укључивања у школску средину, дете гради мрежу веза које обликују његов доживљај себе (Миленовић, 2020). Школа га затим уводи у нови систем односа са одељењем, учитељем и ширим кругом одраслих у образовној установи и заједници, при чему свака од тих интеракција делује као подстицај у процесу формирања личног идентитета. У настави у нижим разредима основне школе неопходно је обликовати курикуларни приступ који прожима различите области учења како би се подстакло формирање ученичког осећаја припадности и личног идентитета. У процесу подржавања раног развоја ученичког идентитета неопходно је пажљиво спречити да осећај индивидуалне издвојености потисне потребу за заједништвом. Такав приступ захтева да се целокупан васпитно-образовни рад темељи на принципима међусобног уважавања и културе прихватања различитости. „У том оквиру, интегрисани курикулум добија улогу механизма који ученицима омогућава да, кроз разноврсне заједничке активности, постепено развијају социјалне навике, сарадничке вештине и спремност за конструктивну интеракцију“ (Радовић, 2021, стр. 53). На тај начин, вредности хуманизма и толеранције постају суштински део њиховог васпитног и образовног искуства, што представља кључни предуслов за успешан тимски рад.

Развијање међусобне подршке и спремности да се затражи помоћ постаје одрживо тек када школско окружење систематски негује уважавање различитости и отвореност према другоме. У таквом амбијенту ученици се постепено ослобађају индивидуалистичких тенденција и уче да их заједнички рад не угрожава већ обогађује. Зато је неопходно да се интегрисани курикулум у нижим разредима основне школе обликује тако да подстиче постепено прихватање одговорности. Савремена схватања пројектног и интегрисаног учења, која полазе од иновативних дидактичко-методичких приступа и обрнутог дизајна наставе, упућују на потребу да ученици буду равноправни учесници у планирању, праћењу и извођењу активности. Зато се сам процес обликовања васпитно-образовног рада не може заснивати на једносмерном преносу садржаја, већ на његовом заједничком осмишљавању и активном проживљавању у реалним ситуацијама. Овакво устројство наставе ствара простор да деца од најраније доби изграђују навике сарадње, да се упућују једни на друге и да развијају стабилан осећај одговорности као саставни део школског и социјалног искуства (Миленовић, 2013). Оваква организација рада омогућава да ученици рано искусе динамику групног функционисања, да препознају значај сарадње и схвате да њихова улога (ма колико мала деловала) има непосредан утицај на исход целокупне активности.

У савременом васпитно-образовном контексту самосталност ученика нижих разреда признато је и заштићено право, интегрисано у кључне принципе дјетета. „Ови принципи обухватају приоритет најбољег интереса ученика, неговање

његове аутономије, забрану било какве дискриминације, могућност да се његово мишљење узме у обзир, као и управљање ситуацијама где долази до сукоба интереса. Оваква поставка наглашава значај активно укључене и оснажене улоге ученика у свим аспектима васпитно-образовног процеса“ (Ковачек-Станић, 2010, стр. 141). При осмишљавању интегрисаног курикулума за ниже разреде основне школе кључно је стварати услове у којима ће ученици активно учествовати у разноврсним задацима и иницијативама и истовремено осећати слободу, независност и самосталност у деловању.

Такав приступ омогућава развој аутономије, подстиче самостално мишљење и промовише активно укључивање у процес учења и васпитања. Један од кључних исхода интегрисаног курикулума у нижим разредима основне школе је подстицање стваралачких способности ученика. У центру оваквог васпитно-образовног приступа налази се холистички развој личности где се истовремено негују когнитивне, емотивне и социјалне димензије учења. Иновативни педагошки модели омогућавају интеграцију различитих активности тако да креативност постане основни инструмент у стицању знања, вештина и вредности (Миленовић, 2017). Учење засновано на иновативним моделима подразумева активно и равноправно учешће свих ученика и омогућава им да креативне и иновативне потенцијале претворе у конкретне активности. Такав приступ васпитно-образовном раду истиче значај самосталног промишљања, експерименталног деловања и иницијативе у процесу стицања знања и вештина.

Интердисциплинарни приступ као основа структуре курикулума у настави

У школском контексту интегрисани курикулум може се појавити у различитим облицима који деле одређене сличности, али имају и јединствене карактеристике. Истраживања указују на више приступа интеграцији наставног садржаја, међу којима се посебно издвајају тематски, проблемски и интердисциплинарни (пројектни) модел (Ye & Xu, 2023). Сваки од ових приступа доприноси интегрисаном учењу и омогућава повезивање различитих области образовно-васпитног рада, а истовремено истиче специфичности сваке варијанте. Прва варијанта обухвата годишње планове или прегледе по образовним областима који систематизују активности током целе радне године. Друга је фокусирана на тематске прегледе садржаја курса и пружа јасну структуру за сваку наставну јединицу. Трећа приступа кроз програм рада или силабус који дефинише садржаје и активности појединачних наставних циклуса и омогућава праћење напретка и јасно вођење процеса учења (Aoki et al., 2004). Прва варијанта интегрисаног курикулума фокусирана је на усвајање основних знања и вештина које представљају темељни део образовања са циљем да деци млађег школског узраста омогући лакше сналажење у процесу учења, али и да их припреми за решавање свакодневних изазова, како у кућном окружењу и школи, тако и у широј локалној заједници.

ци. Учитељи добијају улогу организатора и водича у оквиру интегрисаног (пројектног) учења са задатком да споје сличне и различите садржаје из више области у оквиру једне заједничке активности. Планирање, спровођење, праћење и процена учења морају бити усмерени ка тој синхронизацији и омогућити деци да активно уче и истражују. Ова варијанта курикулума такође наглашава важност наставе као преноса тековина претходних генерација. Сечена знања и искуства, позната као културно наслеђе, постају саставни део садржаја учења и пружају основу за развој вештина и компетенција нових генерација ученика (Aoki et al., 2004). Учитељи и родитељи имају задатак да кроз интегрисано (пројектно) учење успостављају везе између различитих садржаја и области. Таквим приступом деца могу да откривају темеље културних и образовних тековина заједнице којој припадају и истражују их кроз активности које одговарају њиховим способностима. Деца се кроз наставу упознају са историјским и културним наслеђем своје заједнице, што подразумева и видљиве, и скривене елементе културе. Ово учење фокусирано је на развијање способности ученика да разумеју и предвиђају своју будућност кроз практично истраживање и критичко промишљање. Да би се постигао овај циљ, неопходно је да ученици активно истражују и стварају и притом користе креативност и иницијативу. Учитељи тако постају водичи и организатори који вешто обликују и прате активности, процењују напредак и прилагођавају наставне стратегије у складу са принципима интегрисаног курикулума и интегрисаног (пројектног) учења (Дедај, 2018).

Када се као облик интегрисаног курикулума користи тематски преглед садржаја, акценат је на организовању развојних и образовних активности по тематским јединицама и појединачним темама. У планирању је важно следити основне принципе који осигуравају линеарност, систематичност и постепеност у усвајању знања. Таква структура омогућава да се раније усвојени садржаји користе као темељ за увођење нових концепата уз повезивање претходног знања са новим активностима. Осим тога, овај приступ пружа јасне смернице за иницирање тема у пројектном учењу, што укључује и механизме који подстичу спонтаност деце при одабиру и развијању пројектних идеја (Миленовић, 2021). При оваквом моделу, слободно иницирање тема од стране деце сведено је на минимум. Учитељи преузимају водећу улогу у усмеравању процеса и воде децу ка темама које су у складу са раније обрађеним садржајима или са активностима које се тренутно спроводе. Уместо да се ослањају на потпуну иницијативу ученика, учитељи стварају услове у којима деца могу да предложе идеје унутар јасно дефинисаних оквира, те обезбеђују континуитет и повезаност пројектних активности.

Динамика и њлан учења у оквиру интегрисаног курикулума

Планирање у оквиру интегрисаног курикулума подразумева системски приступ који организује све кључне аспекте учења. На самом почетку акценат је

на постављању јасних циљева и очекиваних исхода. Уместо да се циљеви дефинишу апстрактно, они морају бити повезани са стварним задацима који се спроводе у настави јер у супротном њихова реализација губи смисао. Интегрисано планирање прецизно формулише очекиване резултате који се могу посматрати као постигнућа или завршени продукти у редовној образовној пракси. Сем тога, ови исходи учења често обухватају специфичне вештине које ученици развијају током школских активности, а чиме се повезује теоријски циљ са практичним применама у настави (Миленовић, 2017). При планирању интегрисаног курикулума пажња је усмерена на начин повезивања садржаја и активности учења у оквиру пројектних иницијатива.

Комбиновање различитих или сличних елемената наставе омогућава да једна активност постане функционално интегрисана и смислена за ученике. Уколико се користе садржаји из исте области, али са различитим нивоима сложености, редослед њиховог усвајања мора пратити постепену линеарну структуру и водити рачуна о систематичности и поступности. Насупрот томе, када се комбинују сродни садржаји из више области, начин њихове примене зависи од конкретних образовно-васпитних ситуација и очекиваних исхода учења (Миленовић, 2022). Организација садржаја учења прилагођава се корацима у којима се налази текућа интегрисана (пројектна) активност. Овај приступ постаје нарочито важан када је реч о интегративном учењу у комбинованим групама јер омогућава да се активности прилагоде специфичним потребама и динамици различитих ученика. Кључни део интегрисаног курикулума који се ослања на план учења односи се на стратегије и методе наставе, као и на избор дидактичких средстава и материјала који подржавају процес учења. Опремљеност школа варира: неке су смештене у урбаним срединама, неке у сеоским, што утиче на ефикасност реализације одређених активности и на прилагођавање наставних метода конкретним условима окружења и свакодневним ситуацијама. Методе и дидактичке стратегије служе као водич учитељима приликом интегрисаног планирања и спровођења садржаја учења. Следећи аспект односи се на контекст у ком се наставне активности реализују јер смисао и избор садржаја зависе од очекиваних исхода учења. Циљ је да сваки процес учења допринесе добробити деце и омогући усвајање знања и вештина које су релевантне за њихов развој (Маројевић, 2016). Начин на који се учење организује у великој мери одређује избор метода и дидактичко-методичких стратегија које ће се користити. Сем тога, ове стратегије морају бити усклађене са свим осталим елементима интегрисане (пројектне) активности. Управо због овог узајамног утицаја, контекст у ком се учење одвија постаје суштински део плана интегрисаног курикулума.

Важно је напоменути да је интегрисано учење шири појам од пројектног учења – пројектно учење представља један од конкретних облика интегрисаних активности који омогућава примењивање интегративних принципа у пракси. Управо због овог узајамног утицаја, контекст у ком се учење одвија постаје суштински део плана интегрисаног курикулума. У процесу интегрисаног (и про-

јектног) учења праћење и евалуација имају кључну улогу, спроводе се у завршним фазама наставног циклуса и користе иновативне методе за прикупљање података (Yosepha, 2023). Резултати праћења откривају добре и слабе стране учења и пружају учитељима смернице за прилагођавање и побољшање будућих активности. Анализа свих компоненти плана учења показује да је крајњи циљ свих интегрисаних пројектних активности добробит деце остварена кроз њихово активно учешће и интеракцију у школском окружењу. Историјски, овај приступ био је познат као наставни рад усмерен ка ученику са фокусом на индивидуалним потребама и развоју сваког детета (Roeders, 2003). Кључ интегрисаног курикулума лежи у интеракцији свих учесника у процесу учења, при чему посебан акценат пада на сарадњу и међусобно деловање деце кроз креативне и истраживачке активности. Такво искуство омогућава ученицима млађег школског узраста да стекну основна знања која имају примену далеко изван школских просторија. Ови концепти служе као темељ за будуће учење и развој вештина потребних за решавање проблема у свакодневним, практичним ситуацијама, како у локалној заједници, тако и у ширем друштвеном окружењу.

Индикатори и ефекти учења у оквиру интегрисаног курикулума

Суштина интегрисаног курикулума огледа се у томе да све методе усмери ка подстицању добробити деце кроз њихово учешће и понашање у школском окружењу.

Овај концепт је у документу *Основе програма васпитања и образовања* за 2018. годину интегрисан тако што су исходи учења јасно повезани са различитим областима и темама наставног плана, а активности и методе предвиђене програмом осмишљене су тако да подстичу развој компетенција, социјалних вештина и добробити деце. На пример, програм обухвата повезивање садржаја из различитих области (као што су језик, математика и уметност) у оквиру тематских и пројектних активности, што омогућава интегрисано планирање и остваривање циљева учења. Сваки елемент наставног програма доприноси постизању ових исхода и чини их остварљивим у пракси (Рајчевић, 2020). Коначна одговорност за остваривање исхода учења лежи на образовним институцијама, пре свега на школи. Планирање и реализација наставних активности усмерени су ка резултатима који се очекују од ученика. Приликом дефинисања ових резултата разматрају се образовни квалитети, вредности и добробит ученика, као и начин на који ти исходи доприносе будућем учењу и развоју. Овај приступ интегрисаном курикулуму заснован је на жељеним резултатима, а не само на планираним активностима, због чега се често назива „интегрисани курикулум у обрнутом дијајну“. Исходи се не формулишу као апстрактне способности које ће дете моћи или знати након курса, већ као конкретни продукти учења који воде ка јасним и применљивим резултатима у пракси (Shaw, 2019). Осим учешћа деце и активно-

сти наставника, значајну улогу у остваривању циљева интегрисаног курикулума имају и породица и локална заједница. Родитељи и други чланови породице могу допринети учењу тако што подржавају активности код куће, укључују децу у пројектне и тематске активности и подстичу развој компетенција које се реализују у школи (Dardanou & Brito, 2024). Локална заједница кроз институције, организације, културне и спортске програме, пружа додатне могућности за практично повезивање знања, развијање социјалних вештина и подстицање добробити деце. Укључивање ових фактора омогућава да интегрисани курикулум не остане апстрактан већ да буде делотворан у свим окружењима у којима дете учи и расте, чиме се јача ефекат учења и остварују очекивани исходи (Moreira et al., 2023).

Исходи учења формулишу се као конкретни производи активности (на пример, ученик је способан да користи пољопривредне алатке у одговарајуће сврхе). Ако се овај принцип занемари, постоји опасност да циљеви и исходи учења постану практично идентични, што води конфузији приликом планирања. Погрешно тумачење може довести до мешања исхода и циљева, што није у духу интегрисаног курикулума заснованог на исходима учења. Иако на први поглед делује једноставно, овај модел захтева прецизно разумевање и пажљиву примену. Иако се исходи учења дефинишу на самом почетку планирања, њихова реализација долази тек на крају процеса, што носи значајан ризик од неуспеха. У ситуацијама када интегрисане (пројектне) активности трају краће или дуже време, непредвиђене последице могу озбиљно угрожавати ефикасност наставног процеса и постизање жељених резултата. Да би се смањили ризици и повећала ефикасност интегрисаног (пројектног) учења, планирање мора полазити од очекиваних исхода учења. Учитељи се тиме постављају као кључни актери, што захтева високу стручност, практично искуство и способност прилагођавања садржаја специфичним условима (Whitman, 2020). Редослед активности треба прилагодити различитим параметрима и природним ритмовима ученика. Активности које захтевају већу концентрацију и пажњу најбоље је планирати у јутарњим часовима, док су релаксационе, физичке или излетничке активности прикладније за послеподне или крај смене. Када се планира седмица потребно је водити рачуна о активностима којима су деца већ била изложена током викенда у породици или локалној заједници, како би нове активности биле свеже, мотивишуће и развојно смислене. Исти принцип важи и за планирање на нивоу семестра. Да би се смањили проблеми који се јављају приликом седмичног или дугорочног планирања, препоручује се да први сати у седмици буду посвећени адаптационим активностима за децу. При семестралном планирању период адаптације може обухватити једну седмицу или чак две, како би се ублажио утицај активности којима су деца била изложена током викенда или распуста (Roeders, 2003).

За постизање жељених ефеката неопходно је спроводити циљане вежбе и активности које подстичу концентрацију и тако припремају ученике за ефикасно учење у интегрисаним (пројектним) активностима.

Искусствено усвајање знања у оквиру интегрисаног курикулума

У основи интегрисаног курикулума који се ослања на искуство учења налази се организован приступ којим се кроз сам процес стичу и усвајају нова знања. Према концепту Колбовог модела, учење није само апстрактно усвајање информација, већ води до дубоких и трајних промена у развоју појединца. Сам процес учења описује се као циклус који укључује више међусобно повезаних фаза. Прво, ученик доживљава конкретно искуство које покреће процес учења. Следи рефлексивно посматрање тог искуства, а потом долази до концептуализације – формирања смислених објашњења и увида. На крају, знање се тестира кроз активно експериментисање, примену у новим ситуацијама и проверу импликација, чиме циклус постаје динамичан и непрекидно развојни (Кулић и Деспотовић, 2010). Учење се може посматрати као динамичан циклус у ком се информације активно обрађују и интерпретирају, а не само пасивно примају. Промене код деце током наставе саме по себи не значе да су стекли искуство: прави развој јавља се када примењују оно што су научили у конкретним ситуацијама и када показују самосталност и креативност. Кроз интегрисани курикулум заснован на искуственом приступу, планирање наставе фокусира се на очекиване исходе и њихову примену у реалним активностима, што омогућава остваривање коначних циљева учења. Наставни програми структурирани су тако да подстичу и индивидуални и групни рад, при чему ученици активно учествују и преузимају одговорност за свој напредак (Devi & Thendral, 2023). Улога учитеља у планирању је да створи окружење које подстиче истраживање и стваралаштво.

То обухвата усмерено посматрање објеката, појава, предмета и људи, као и организацију експеримената, истраживачких и проналазачких активности које подстичу децу на самостално учење и практично искуство. Начин на који учитељи воде наставу огледа се у примени дидактичко-методичких стратегија које у оквиру интегрисаног курикулума заснованог на искуству представљају конкретан облик искуственог учења. Овај приступ комбинује учење и васпитање и интегрише доживљено искуство у свакодневне активности (Рајчевић, 2017). На основу анализа, интегрисани курикулум може се описати као динамичан процес кроз који стицање искустава доводи до трајнијих промена у развоју појединца. Он захтева планирану и организовану интеракцију свих учесника у настави и обезбеђивање адекватних услова који омогућавају примену и усвајање нових знања и вештина. Кроз интегрисано планирање различите компоненте курикулума добијају конкретан облик кроз осмишљене сценарије учења који омогућавају ученицима активно учешће (Миленовић, 2022). Свака активност усмерена је на решавању конкретних проблема, при чему се циљеви учења повезују са добробити ученика и развојем њихових социјалних и когнитивних способности. У оквиру овог приступа, учење подразумева ангажовање деце у различитим формама активности: стваралачком и истраживачком раду, разменама идеја и искустава,

критичком промишљању и проналажењу алтернативних решења задатака. Експериментисање, разговори и промоција активности ученика чине интегрисани курикулум динамичним и прилагођеним развојним потребама деце и омогућава практичну примену знања у различитим школским ситуацијама.

Ограничења и изазови интегрисаној курикулума

Примена интегрисаног курикулума у школским системима наилази на низ комплексних изазова који проистичу из структурних и педагошких баријера. Један од кључних проблема је конкуренција између традиционалних предметних приоритета и интердисциплинарних садржаја, што ограничава простор за смислено интегрисано учење (Hughes et al., 2022).

Традиционалне дисциплине као што су математика, језик и природне науке доминирају школским распоредом и остављају мало времена за координисано планирање интердисциплинарних активности. Овај феномен појачава се стандардизованим исходима који наглашавају мерење појединачних компетенција по предметима, што често маргинализује интегрисане приступе. Уз то, недовољно развијени образовни материјали прилагођени узрасту и наставним циљевима додатно отежавају реализацију сложених интердисциплинарних садржаја (Ow-Yeong & Yeter, 2023). Други значајан изазов односи се на припремљеност наставника и њихову способност за кооперативно планирање. Недостатак систематског професионалног развоја и ограничене могућности за практичну обуку доводе до тога да наставници интегрисани курикулум често реализују на површан начин, без дубинских концептуалних синтеза. Различити нивои спремности наставника у различитим регионима Европе створили су неједнакости у усвајању интердисциплинарних пракси (Yeter et al., 2024). Осим тога, институционални отпор манифестује се као недостатак јасних политика које би подржале дугорочну интеграцију, а традиционалне структуре власти често инсистирају на очувању граница предметних оквира.

Ригидна логика распореда часова и недостатак времена за координацију интердисциплинарних активности отежавају имплементацију интегрисаног курикулума. Такође, системи оцењивања који инсистирају на стандардизованим тестовима могу одвраћати наставнике од примене пројектно-оријентисаних и интердисциплинарних задатака. Недостатак финансијских и дидактичких ресурса, посебно у руралним и мање развијеним подручјима, представља додатну препреку. Ови фактори могу довести до фрагментације праксе и смањења ефективности интегрисаног курикулума као средства за свеобухватно учење (Wieselmann et al., 2022). На крају, упркос свим овим изазовима, интегрисани курикулум има потенцијал да унапреди квалитет образовања ако се обезбеди системска подршка.

Потребне су кохерентне политике, континуирани професионални развој наставника и прилагођени ресурси који омогућавају наставницима да примењују интердисциплинарне методе са дубином и смислом. Само у условима системске координације и стратешког планирања интегрисани курикулум може постићи пун потенцијал и одговорити на захтеве савременог европског образовног контекста.

Закључак

Интегрисани курикулум у нижим разредима основне школе представља савремену педагошку парадигму која одговара развојним потребама ученика, логичко-менталним особеностима деце и захтевима савременог образовања. Анализа теоријских модела, структурних решења и практичних приступа показује да интеграција наставних садржаја доприноси дубљем разумевању, бољој мотивисаности и активнијем учешћу ученика у процесу учења. Повезивањем знања из различитих области ствара се функционална целина у којој ученици усвајају фактичка знања, али и развијају способности решавања проблема, критичког мишљења, стваралачког изражавања и социјалне кооперације. Истраживање и теоријска разматрања показују да интегрисани курикулум унапређује квалитет наставе, повећава ефикасност остваривања исхода учења и омогућава учитељима да флексибилније планирају и реализују наставни процес. Посебно је значајно што овај приступ обезбеђује природну повезаност наставних области, омогућава тематско планирање и подстиче искуствено и пројектно учење. Сумирајући све наведено, интегрисани курикулум показује се као одржив, функционалан и развојно оправдан модел који превазилази ограничења традиционалне, предметно фрагментиране наставе, па његова успешна примена захтева системску подршку, педагошку иницијативу, професионално усавршавање учитеља и континуирано праћење ефеката. Педагошке импликације за будуће унапређивање наставне праксе указују да је развој интегрисаног курикулума неодојив од системске подршке учитељима и континуираног јачања њихових компетенција за интердисциплинарно планирање, примену активних метода и стварање подстицајног окружења за учење. Неопходно је развијати школску културу у којој тимски рад, сарадња и заједничко планирање постају основни механизми педагошке иновације, а курикулумски оквири морају постати флексибилнији како би школе могле да обликују сопствене моделе интеграције у складу са потребама ученика и специфичностима средине.

Посебан значај има веће укључивање ученика у процес учења, подстицање истраживачког духа и развијање њихове улоге активних креатора пројеката, што захтева креирање модерних наставних материјала и дигиталних ресурса који подржавају тематско и искуствено учење. Одрживост интегрисаног приступа заснива се и на систематској евалуацији, праћењу ефеката и анализи његовог утицаја на академска постигнућа, креативност и социјалне компетенције уче-

ника. Коначно, будућа пракса мора тежити отворенијој школи која сарађује са локалном заједницом, културним и научним институцијама, која процес учења чини ближим реалним ситуацијама и која обезбеђује да интегрисани курикулум постане трајно релевантан и развојно оправдан дидактички модел.

Литература

- Дедај, М. (2019). Акциона истраживања у функцији рефлексивне праксе васпитача. *Синтезе*, 8(16), 87-94. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-902X/2019/2217-902X1916087X.pdf>
- Јелић, М. и Зорић Вучина, М. (2017). Савремене концепције курикулума предшколског васпитања у Црној Гори. *Иновације у настави – часопис за савремену наставу*, 30(4), 14-34. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-2334/2017/0352-23341704014J.pdf>
- Ковачек-Станић, Г. (2010). Аутономија детета у савременом породичном праву. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 44(3), 141-162. https://zbornik.pf.uns.ac.rs/wp-content/uploads/2018/12/doi_10.5937_zrpfns44-0048.pdf
- Кулић, Р. и Деспотовић, М. (2010). *Увод у андрагогију*. Београд: Свет књиге.
- Маврић, М. (2023). Интегрисани курикулум као исход савремених методичких стратегија учења и поучавања васпитача и учитеља првог разреда основне школе у процесу формирања почетних математичких појмова [Докторска дисертација, Диплома за Педагошко-психолошке науке Универзитета у Новом Пазару]. Национални репозиторијум дисертација у Србији. <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21513>
- Маројевић, Ј. (2016). Од епистемологије до скривеног курикулума – критичка vs. банковна педагошка перспектива. *Настава и васпитање*, 65(1), 125-138. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0547-3330/2016/0547-33301601125M.pdf>
- Милоновић, Ж. (2013). *Наставник у инклузивној настави*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Милоновић, А. (2017). *Разредна настава: иновативни дидактичко-методички модели*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Милоновић, Ж. (2021). *Елементарна дидактика*. Лепосавић: Учитељски факултет.
- Милоновић, Ж. (2022). *Методика васпитно-образовног рада*. Лепосавић: Учитељски факултет.
- Радовић, В. (2021). *Дидактика расуђивања*. О развоју наставе и дидактике кроз историју. Београд: Учитељски факултет.
- Рајчевић, П. (2017). Демократичност као предуслов испољавања креативности у систему васпитања и образовања. *Педагогија*, 22(1), 39-47. <https://www.>

- forumpedagoga.rs/wp-content/uploads/2018/07/Pedagogija%20broj%201%20za%202017.pdf
- Рајчевић, П. и Круљ, Ј. (2020). *Речник дидактичких појмова*. Лепосавић: Учительски факултет.
- Рајчевић, П. (2020). Схватања дидактичара о примени метода наставног рада. *Зборник радова Училијској факултету Призрен – Лейосавић*, 14, 215-227. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1452-9343/2020/1452-93432014215R.pdf>
- Сучевић, В. и Срдић, В. (2012). Структура новог курикулума у функцији европског концепта квалитетног основног образовања – отварање простора за аутономију школа и наставника. *Синтеза*, 1(1), 29-49. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-902X/2012/2217-902x1201029S.pdf>
- Aoki, T., Pinar, W., & Irwin, R. (2004). *Curriculum in a New Key*. New York: Routledge.
- Dardanou, M., & Brito, R. (2024). Family involvement in early childhood education and care: Insights from Portuguese and Norwegian curriculum frameworks. *Social Sciences*, 13(12), 694. <https://www.mdpi.com/2076-0760/13/12/694>
- Devi, M. K. K., & Thendral, M. S. (2023). Using Kolb's Experiential Learning Theory to Improve Student Learning in Theory Course. *Journal of Engineering Education Transformations*, 37(1), 70-81. <https://doi.org/10.16920/jeet/2023/v37i1/23133>
- Hughes, S., Russo, J. A., Mansfield, J., Green, A., Jones, D., Vale, C., & Berry, A. (2022). Co-designing integrated mathematics and science lesson learning sequences for primary education. *International Journal of Innovation in Science and Mathematics Education*, 30(4), 64-76. <https://openjournals.library.sydney.edu.au/CAL/article/view/15894>
- Moreira, T., Martins, J., Silva, C., & Berrocal de Luna, E. (2023). Building partnerships in education through a story-tool based intervention: Parental involvement experiences among families with Roma backgrounds. *Frontiers in Psychology*, 14, 1012568. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1012568/full>
- Ow-Yeong, Y. K., & Yeter, I. H. (2023). Learning data science in elementary school mathematics: A comparative curriculum analysis. *International Journal of STEM Education*, 10(1), 8. <https://link.springer.com/article/10.1186/s40594-023-00397-9>
- Posner, G. (2004). *Analyzing the curriculum*. Boston: McGraw-Hill.
- Roeders, P. (2003). *Interaktivna nastava*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Shaw, J. (2019). Teaching Note-A Call for Including Theories of Evaluation in Program Evaluation Courses Taught in Schools of Social Work. *Journal of Social Work Education*, 55(3), 596-601. https://www.researchgate.net/publication/332391321_Teaching_Note-A_Call_for_Including_Theories_of_Evaluation_in_Program_Evaluation_Courses-Taught_in_Schools_of_Social_Work
- Sodergren, C. D., Kettler, T., Sulak, T., & Payne, A. (2023). Teacher Self-Efficacy, Innovativeness, and Preparation to Teach Cross-Curriculum Skills. *International Jour-*

- nal of Contemporary Educational Research*, 10(1), 197-209. <https://ijcer.net/index.php/pub/article/view/419>
- Ye, P. & Xu, X. (2023). A case study of interdisciplinary thematic learning curriculum to cultivate 4C skills. *Frontiers in Psychology*, 14, 1080811. <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1080811/full>
- Yeter, I. H., Yang, W., & Sturges, J. B. (2024). Global initiatives and challenges in integrating artificial intelligence literacy in elementary education: Mapping policies and empirical literature. *Future in Educational Research*, 2(4), 382-402. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/fer3.59>
- Yosepha, A. (2023). Contribution of Project-based Learning and Integrated Learning to Develop Students' HOTS. *International Conference on Research in Education and Science*, 1628-1641. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED654461.pdf>
- Whitman, G. (2020). A Curricular Critique of School Dress Codes. *Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 93(2), 72-77. https://www.researchgate.net/publication/339055039_A_Curricular_Critique_of_School_Dress_Codes
- Wieselmann, J. R., Sager, M. T., & Price, B. C. (2022). STEM Project-Based Instruction: An Analysis of Teacher-Developed Integrated STEM PBI Curriculum Units. *Education Sciences*, 12(9), 626. <https://www.mdpi.com/2227-7102/12/9/626>
-

INTEGRATED CURRICULUM AS THE CONTENT OF EDUCATIONAL WORK IN THE YOUNGER GRADES OF PRIMARY SCHOOLS

Summary: The integrated curriculum represents a modern approach in the lower grades of elementary school that overcomes traditional disciplinary fragmentation and promotes the holistic development of students of younger school age. The paper analyzes the theoretical foundations, structure and implementation of the integrated curriculum, with a focus on thematic, problematic and project models of integration. The key values of the approach are emphasized - development of personal and social identity, creativity, responsibility, cooperation, autonomy and experiential learning based on constructivist principles and Kolb's experiential learning cycle. The importance of interdisciplinary planning, connecting areas, thematic organization of content, project-oriented activities and the role of the teacher as a facilitator is particularly emphasized. The paper considers the dynamism of planning (from learning outcomes to evaluation), indicators of success and effects on students' motivation, critical thinking and social competence. At the same time, limitations and challenges are pointed out: rigid schedule, priority of traditional subjects, lack of resources, insufficient preparation of teachers, institutional resistance and inequalities in implementation. In conclusion, the integrated curriculum shows a significant potential for improving the quality of education in lower grades, but its effective implementation requires systemic support, continuous professional development of teachers, flexible policies and cooperation with the family and community, thus responding to the requirements of the modern European and national educational context.

Keywords: integrated curriculum, thematic planning, experimental learning, interdisciplinary integration, holistic development